

T1. Vznik ekonomie a vývoj jejího předmětu

1.1. Základní pojmy

1.2. Zrod vědy - ekonomie

1.3. Metody ekonomie

1.1. Základní pojmy

Potřeba - pocit, že se něčeho nedostává,

- uspokojujeme pouze spotřebou.

Lidské potřeby představují širokou škálu

- možno analyzovat podle různých kritérií.

Potřeba:

- je vždy výrazem nedostatku něčeho - chtění něčeho
- je subjektivní
- mění se - pocit žízně či hladu je v různých situacích a prostředích různý, často kvalitativně nesrovnatelný.

⇒ *Naléhavost potřeby* je důležitá vlastnost souvislost při rozboru chování subjektů v pozici kupujících.

V ekonomické teorii budeme používat dělení potřeb na:

ekonomické

neekonomické (mimoekonomické).

Ekonomické potřeby – uspokojují se spotřebou statků a služeb, které jsou produktem hospodářské činnosti.

statek – to co slouží k uspokojování potřeb. Statky, které jsou výsledkem hospodářské činnosti se nazývají *statky ekonomické*.

Závěr: Výroba a potřeby se vzájemně podmiňují a ovlivňují.

STATKY A POTŘEBY – pro vzájemný vztah platí:

- statky nejsou v dostatečné míře volně dostupné .
- Naproti tomu potřeby se neustále rozšiřují a jsou nejsilnějším podnětem rozvoje hospodářské činnosti,

Důsledkem pro ekonomii je:

nesoulad mezi potřebami a spotřebou, který nutí ekonomické subjekty k racionálnímu chování.

Ekonomické statky jsou výsledkem hospodářské činnosti (výroby) jejich výroba předpokládá využití zdrojů, tj. výrobních faktorů

Výrobní faktory:

- půda, práce a kapitál
- jsou k dispozici v omezeném množství, *jsou vzácné.*

Půda

- je produktem přírody, ale není volně dostupná.
- rozumí se nejen půda využívaná k zemědělské výrobě nebo místo, na kterém se uskutečňuje jiná hospodářská činnost (např. stavebnictví), ale veškeré přírodní zdroje.
- *faktor vnitřně nehomogenní –liší se svojí kvalitou (úrodnost, poloha).*
- Trvale rostoucí poptávka po půdě působí na růst vzácnosti půdy.

Práce

- je to především lidská činnost, námaha.
- jedná se o činnost účelnou a cílevědomou.
- člověk ji vykonává proto, aby mohl uspokojovat své potřeby. Není to potřeba, ale oběť.
- Schopnost konat práci se nazývá pracovní síla a je ji možno rozvíjet.
- můžeme odlišit jednoduchou a složitou. Pracovní síly nejsou volně zastupitelné.
- Složitost práce je jedním z faktorů působících na trhu práce a ovlivňujících cenu práce.

Množství práce je limitováno:

- počtem práce schopných osob ochotných pracovat
- délkou pracovní doby (pracovního fondu)
- intenzitou práce.

Intenzita práce - množství práce vynaložené za časovou jednotku.

Produktivita práce - účinnost vynakládané práce.

Růst produktivity práce

- znamená, že stejným množstvím práce je výrobce schopen vyprodukovat větší množství produkce
- patří k obecným zákonitostem rozvoje výroby
- opírá se především o zdokonalování:
 - *strojů a zařízení*
 - *technologíí výrob*
 - *organizace výroby.*
 - Produktivita práce je ovlivněna kvalitou pracovní síly.

Dělba práce:

soustavný, neustále se prohlubující proces, v jehož průběhu se původně jednotný proces výroby statku dělí na jednotlivé části, které se osamostatňují.

- ovlivňuje produktivitu vynakládané práce a výroby vůbec.
- je projevem společenského charakteru výroby
- je podmínkou vzniku a rozvoje směny.
- prohlubuje vzájemnou závislost výrobců

Výchozí podobou dělby práce byla její přirozená forma, ve které se:

- pracovní činnosti dělily mezi muže a ženy, staré a mladé.
- se již prokazovala účelnost projevující se ve vyšší produktivitě.
- Významnými mezníky se staly procesy společenské dělby práce.
 - došlo k oddělení pastevectví od zemědělství
 - vydělilo řemeslo.
 - osamostatnění obchodu jako činnosti.

S přechodem k manufakturní výrobě se vytvořily předpoklady k rozvoji dělby práce podle pracovních operací.

Výčet základních pojmů musíme rozšířit ještě alespoň o dva.

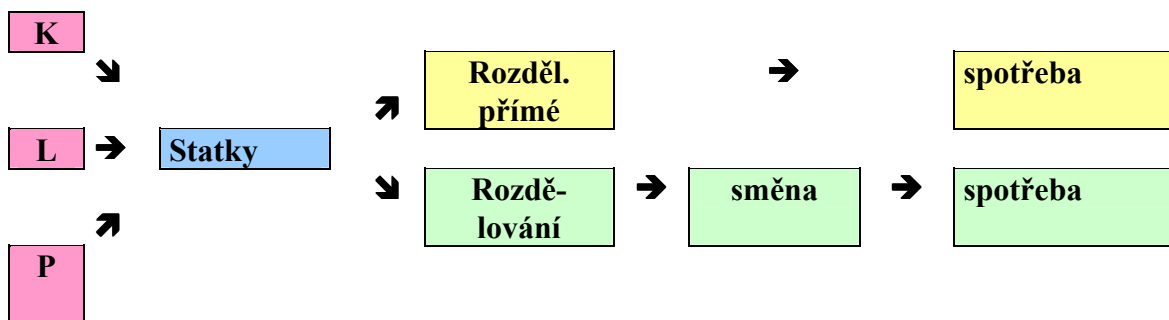
Rozdělování: Společnost se musí zabývat nejen vytvářením statků, ale ve společnosti musí také existovat určitý mechanismus, kterým se vytvořený statek dostane do rukou toho, kdo jej spotřebuje. Až ve spotřebě se naplňuje smysl výroby statků. Na výrobu statků navazují rozdělovací procesy. Právě podle toho, jak je mechanismus přemístění statků ke spotřebiteli uspořádán, rozlišujeme mezi směnou a přímým rozdělováním. Jedna soustava vylučuje druhou.

Přímé rozdělování předpokládá, že to co bylo vytvořeno je přímo přiděleno jednotlivým subjektům tak, že mohou uspokojovat potřeby.

Směna je v novodobých podmínkách založena na tom, že v rozdělování obdrží subjekty zpravidla peněžní důchod, za který ve směně získávají (nakoupí) potřebné statky.

Historicky je základem směny existence dělby práce a soukromého vlastnictví.

Hospodářství, které je založeno na směně, se označuje jako směnné neboli tržní hospodářství. Pokud je základem přímé rozdělování, hovoříme o hospodářství naturálním.

1.2. Zdroje teoretického ekonomického myšlení

Vzniku ekonomie „1776“ předcházela poměrně dlouhý proces formování ekonomického myšlení.

V nejstarších památkách Sumeru, Babylónu či Egypta se můžeme setkat se zprávami o směně, obchodu, penězích, cenách atd. Jevech, které mají nezastupitelné místo v moderních ekonomikách i současné moderní ekonomické teorii.

Jinak tomu ani být nemůže, neboť ekonomie se zabývá otázkami dotýkajícími se každodenní aktivity člověka, který chce - li žít, musí uspokojovat potřeby a k tomu získávat vhodné statky

Vyhraněné ekonomické názory dokládající rozvinuté ekonomické myšlení jsou charakteristické pro mnohé významné myslitele antického Řecka. Jejich názory jsou často dováděny až do závěrů majících charakter zobecnění. Z tohoto období pochází i název samotné vědní disciplíny. Na přelomu 5. a 4. století před n.l. napsal Xenofón (430 - 355) spis *Oikonomikos*, čili ekonomika.

👍 klade důraz na zemědělskou výrobu a přesto, že domácí hospodářství jsou schopna produkovat téměř vše co potřebují,

👍 věnuje pozornost i významu a místu obchodu a trhu.
Aristoteles (384 - 322).

👍 názory na peníze se staly na dlouhá století vrcholem jejich analýzy.

👍 Vznik peněz vyvozoval z rozvoje směny a pokud sloužily jako oběživo a usnadňovaly směnu, považoval je za jev přirozený.

👍 jsou-li peníze použity k "tvorbě" peněz, např. lichva nebo obchod pro zisk, pak je považuje za nepřirozené.

👍 Aristoteles rozlišuje dva druhy bohatství a dva způsoby jeho získávání a zvyšování:

👍 ekonomiku - je souhrnem statků a činností, pomocí nichž si lidé opatřují věci nezbytné k životu

👍 chrematistiku - představuje bohatství v peněžní formě a způsoby jeho
Z hlediska vývoje ekonomického myšlení je významný spis *Etika Nikomachova*.

👍 Směnné relace, utvářející se na trhu, jsou relativně stabilní.

👍 Čím je dána relativní stabilita směnných relací? hledání odpovědi, sehrálo mimořádnou roli při poznávání mechanismu trhu, zákonitostí jeho fungování i při vzniku ekonomie jako vědy.

Mezi nejvýznamnější autory prvních století našeho letopočtu musíme zařadit především Aurelia Augustina (354 - 430). V jeho spisu "*O státě božím*" zní myšlenky rozpracované již v Řecku.

- je zdůrazněna nutnost žít se vlastní prací a práci fyzickou cení stejně jako práci duševní.

Reprezentativní výklad ekonomického myšlení feudální společnosti představují ekonomické názory kanonistů, především Tomáše Akvinského (1225 - 1274).

- učení o spravedlivé ceně,

👍 představuje normativní zásadu, podle které směna nemá být zdrojem obohacení jedněch na úkor jiných. Cena má přihlížet:

👍 k nákladům výrobce,

👍 nákladům obchodníků a přiměřenému zisku,

👍 k daním, clům a poplatkům plynoucím feudálům.

14. století je obdobím radikálního zlomu.

změny směřující ke zrodu svobodného kapitalistického tržního hospodářství.

Učení, které postupně ovlálo Evropu a stalo se vládnoucí hospodářsko-politickou doktrínou až do poloviny 18. století, se nazývá merkantilismus.

Východiskem merkantilismu se stalo nové pojetí bohatství. Bohatství bylo ztotožněno s penězi, resp. drahým kovem.

Tři základní způsoby zvyšování bohatství podle merkantilistů:

• vlastní těžbu drahého kovu• koloniální politiku získání oblastí s nalezišti drahých kovů• zahraniční obchod

Merkantilismus se vyvinul v systém státní regulace hospodářství – obchodu, výroby, pohybu peněz, i spotřeby.

Podle opatření, která byla státem realizována, můžeme odlišit dvě vývojové fáze:

- *raný merkantilismus* (soustava peněžní bilance)
- *rozvinutý merkantilismus* (soustava obchodní bilance).

Raný merkantilismus se snažil zabraňovat jakémukoliv vývozu peněz ze země.

Merkantilismus se vyznačoval uplatňováním následujících zásad:

- zabraňování či omezování dovozu spotřebního zboží, zejména luxusních předmětů
- zabraňování vývozu surovin a nezpracovaných zemědělských produktů.
- podpora a zvýhodňování exportu průmyslového zboží a zpracovaných zemědělských výrobků.
- podpora dovozu surovin pro exportní průmysl.

Exponenty rozvinutého merkantilismu byli významní obchodníci, např. ředitel Východoindické společnosti Thomas Mun (1571 - 1641).

Jeho knihy sloužily jako učební texty na koleji Východoindické společnosti.

Významným a známým merkantilistou byl Francouz Jean Baptiste Colbert (1619 - 1683), od jehož jména je odvozen i název francouzského merkantilismu - colbertismus.

Merkantilismus položil základy pro vydělení ekonomie z širšího proudu filozofického myšlení.

Pro následné formování učení klasické politické ekonomie bylo významné zejména:

- nastolení otázky pojetí bohatství společnosti a jeho zvyšování
- přísná státní regulace hospodářství uskutečňovaná merkantilisty
- pozornost věnovaná problému směny

1. 3. Vznik ekonomie a vývoj jejího předmětu

Paradigma merkantilismu se dostávalo do rozporu se společenskou a hospodářskou realitou.

👍 na přelomu 17. a 18. století převládlo přesvědčení, že hospodářství je systém ovládaný vlastními zákonitostmi, které jsou schopny zabezpečit jeho fungování.

👍 V kontextu širšího proudu filozofického myšlení bylo i hospodářství chápáno jako přirozený systém, a proto nejlepší hospodářskou politikou státu je nevměšování se státu do hospodářství (francouzský požadavek "laissez faire", anglický "free trade").

Do ekonomického myšlení vstoupila idea hospodářského liberalismu a snaha odhalit zákonitosti fungování tržního hospodářství.

Učení klasické školy se zformovalo v učení A. Smitha (1723 - 1790). Smithova práce *"Pojednání o podstatě a původu bohatství národů"* (1776

• je vysvětleno, jak je konkurenční mechanismus schopen zabezpečovat efektivní alokaci zdrojů.

- Vnější zásahy jsou ukazovány jako narušení tohoto mechanismu.
- Smithova "neviditelná ruka" trhu vede jednotlivé tržní subjekty tak, že sledováním svého osobního zájmu a prospěchu jednájí současně v zájmu trhu a společnosti.
-

Trh se stává centrem celého hospodářského systému, zprostředkovává styky jednotlivých subjektů, je nástrojem koordinace hospodářství.

Ve Smithově systému jsou obsaženy

- 👍 ideje racionálně jednajícího člověka
- 👍 idea dobrovolnosti směny
- 👍 idea rovnováhy systému
- 👍 a idea konkurence jako mechanismu, kterým systém nalézá svoji přirozenou rovnováhu.
- 👍 Pokud bychom doplnili ideu klesajících výnosů, získáme soubor základních idejí, na kterých byly založeny liberální tradice v ekonomii.

Skutečným mezníkem ve vývoji ekonomie se stal počátek 70. let minulého století.

Rokem 1870 se datuje nástup nového ekonomického směru, tzv. neoklasické ekonomie. Nový přístup se projevuje i změnou názvu, místo politické ekonomie nastupuje economics s přesně vymezeným předmětem.

Nástup neoklasické ekonomie se opírá o liberální tradice klasické školy, ale orientuje pozornost k problematice tržní rovnováhy.

K tomu využívá:

- 👍 jednak matematických metod
- 👍 nové metodologie přístupu k trhu - teorie mezní užitečnosti (chování tržního subjektu je výsledkem porovnání užítku, který směnná transakce přináší, s obětí, která musela být podstoupena, např. výdej určitého množství peněz).

Přes všechna omezení, která poznamenala vývoj neoklasické ekonomie (předpoklad dokonalé konkurence byl ve své době neadekvátní, uchování Sayova zákona trhů jako jednoho z východisek, aj.), se podařilo:

- úspěšně rozpracovat mikroekonomii a tím "zaplnit" prostor a *mnohé z poznatků jsou organickou součástí soudobé moderní ekonomie.*
- posunout objasňování fungování mechanismu trhu a hospodářství z roviny "přirozeného řádu" do roviny rozhodovacích procesů hospodářských subjektů a v nich se prosazujících zákonitostí.

Vysoká úroveň abstrakce neoklasické ekonomie podněcovala rozvoj sociálního proudu v ekonomickém myšlení.

Např. institucionalismu. K čelným představitelům patřili T. Veblen (1857-1927) a J.R. Commons (1862 - 1945). J. K. Galbraith (1908).

Předmět ekonomie a její hlavní směry ve druhé polovině 20. století

Současné pojetí předmětu ekonomie se utvářelo na půdě neoklasicismu. Toto pojetí zdůrazňuje L. Robbins v roce 1932, když definuje ekonomii jako vědu o lidské činnosti, pokud se tato činnost utváří jako volba, jinými slovy, ekonomie zkoumá lidské chování jako poměr mezi cíli a vzácnými prostředky s alternativním použitím.

Uvedená definice je obsahově shodná s těmi, které jsou i dnes užívány v nejrozšířenějších

Ekonomie zkoumá, jak lidé a společnost rozhodují o využití vzácných zdrojů, které mají alternativní užití, za účelem výroby různých statků a služeb a jak jsou tyto komodity rozdělovány pro současnou i budoucí spotřebu mezi jednotlivé osoby a skupiny ve společnosti.

V současnosti dominují dva základní přístupy (učebnicově):

Keynesiánství - jeho teoretickým východiskem se stalo dílo významného anglického ekonoma J. M. Keynese (1883 - 1946), především jeho hlavní práce "*Obečná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*", vydaná v roce 1936.

makroekonomický přístup

odmítl Sayův zákon trhů

Dospěl k závěru, že hospodářský systém je sice schopen autoregulačními silami nalézat rovnováhu, nicméně ocitá se v rovnováze při neúplném využití zdrojů.

- logickým vyústěním jeho přístupu byl důraz na státní intervencionismus
- Keynesovo dílo je možno považovat za pokus o teoretické zdůvodnění nutnosti státních zásahů směřujících k vyšší úrovni koupěschopné poptávky.

Selhání keynesiánství je spjato s reálným poválečným vývojem a formami makroekonomické regulace.

V období kritiky keynesiánství došlo k renesanci neoklasicismu

Proto se koncem 70. let hovoří o nástupu konservatismu v ekonomické teorii.

Změna je doprovázena i renesancí liberálních tradic ekonomického myšlení, což ve svém důsledku znamená posílení důvěry v autoregulační tržní mechanismus.

Soudobý konservatismus neodmítá státní zásahy, nebylo by to ani možné, neboť dnešní stát je sice specifickým, nicméně tržním subjektem. Odmítá však přímé formy státní regulace a usiluje o minimalizaci nepřímých zásahů.

Soudobý konservatismus je vnitřně diferencovaným proudem. Nejvýznamnější a nejpropracovanější složkou je chicagská varianta monetarismu, dále ekonomie strany nabídky a nová klasická makroekonomie.

- *Monetarismus* je spojen především se jménem Milтона Friedmana (1912) a intenzivně se rozvíjel již od roku 1956. Od počátku se orientuje na zdůraznění peněžní a bankovní stránky fungování ekonomiky a z těchto pozic podává doporučení hospodářské politiky.

Za základní předpoklad fungování tržního systému je považováno uchování osobní, politické a také ekonomické svobody, která spočívá v možnosti volné výměny všech statků prostřednictvím trhu (včetně práce).

- *Nová klasická makroekonomie* Nejvýznamnějšími představiteli jsou R.E.Lucas, N.Wallace, T.J.Sargent a R.J.Barro. Vystupují ještě ostřeji proti keynesiánství a státním zásahům do ekonomiky. Jejich východiskem se stala hypotéza racionálních očekávání.
- *Ekonomie strany nabídky* se stala na počátku 80. let spolu s monetarismem teoretickým východiskem tzv. reaganomiky. Monetarismus doplňuje tím, že se soustřeďuje na jinou složku peněžní stránky ekonomiky, na daňový systém nabídky.
- Základem je tzv. *Lafferova křivka*, (A.B.Laffer)

1.4. Metody ekonomie

👍 *Pozitivní ekonomie* se soustřeďuje na popisnou stránku hospodářství. Zjišťuje fakta (jak se změnil výkon ekonomiky, jaká je struktura výdajů domácností, jak souvisí růst mezd a výše cenové hladiny atd.). Zajímají ji výroky schopné verifikace, popisuje hospodářství jaké je, a jaké zákonitosti v něm působí.

👍 *Normativní ekonomie* - obsahuje i hodnotové soudy. Zpravidla v podobě srovnání s nějakou modelovou konstrukcí představující významnou hodnotovou složku..

Vztah mikroekonomie a makroekonomie.

Mikroekonomie se soustřeďuje na analýzu chování jednotlivých subjektů (jednotlivců, firem, domácností).

Makroekonomie zkoumá chování ekonomiky jako celku

Mění se paradigma, tj. daný přístup a soustava poznatků využívaných ve vědecké analýze hlavního proudu.

Metody a omyly jejich užití

👍 klíčové postavení metoda abstrakce - umožňuje vydělit z mnohotvaré hospodářské reality její podstatné stránky.

👍 zobecnění.

👍 analýza umožňující myšlenkové dělení celku na jednotlivé části.

👍 syntéza. Při užití těchto metod se můžeme setkat s jedním z typických omylů tzv. *klamu z kompozice*.

Spočívá v tom, že to co je poznáno jako pravdivé a charakteristické pro část, se mechanicky prohlásí za pravdivé a charakteristické i pro celek. Co platí pro část, nemusí platit pro celek.

Své nezastupitelné místo v ekonomii má i indukce (spočívající v postupu od jednotlivého jevu k obecným poznatkům), stejně jako dedukce, představující myšlenkový proces, ve kterém z určitých předpokladů logicky vyvozujeme závěr.

Právě otázka předpokladů patří v ekonomii k problémům a způsobila řadu omylů.

Experiment a předpoklad usuzování o ekonomických procesech při neměnných ostatních podmínkách (*ceteris paribus* - „za jinak stejných okolností“),

Důležitou roli v metodologii ekonomie hraje faktor času.

Zcela výjimečné místo v ekonomii má rozlišování dopadů ekonomických procesů či zásahů do nich z hlediska krátkodobého a dlouhodobého.

Především musíme dávat pozor, aby časová souslednost jevů nebyla prohlášena mechanicky za kauzální závislost.